

Dømmekraft i sosialt arbeids spenningsfelt

En litteraturstudie

Kandidatnummer: 6034

Diakonhjemmet Høgskole

Bacheloroppgave

Bachelor i sosialt arbeid

Kull: DSU10

Antall ord: 8147

Dato 05.05.2014

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	3
1.1 Førforståelse og begrunnelse for valg av tema.....	3
1.2 Presentasjon av problemstilling.....	4
1.3 Avgrensninger og presiseringer.....	4
1.4 Oppgavens oppbygging.....	5
2 Metode	6
2.1 Valg av litteratur.....	6
2.2 Presentasjon av litteratur og kildekritikk.....	7
3 Litteratur	8
3.1 Sosialt arbeid og sosialt arbeids mandat.....	8
3.2 Om spenningsfelt i sosialt arbeid.....	9
3.3 Den etiske fordring.....	12
3.4 Den profesjonsetiske grunnsituasjon.....	14
3.5 Dømmekraft.....	15
3.6 Metode- og dømmekraftprofesjonalitet.....	19
4 Drøfting	20
4.1 Dømmekraft i spenningsfeltet mellom teori og praksis.....	20
4.2 Dømmekraft i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll.....	23
4.3 Dømmekraft i spenningsfeltet mellom individ og samfunn.....	26
5 Konklusjon	29
Litteratur	30
Litteratur selvvalgt pensum.....	32

1 Innledning

Det yrkesetiske grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere slik det er formulert av Fellesorganisasjonen (2010) påpeker at:

Å kunne vurdere, foreta valg og fatte beslutninger som får følge for menneskers liv forutsetter evne til moralsk dømmekraft. Yrkesutøverne må kunne utvise dømmekraft som integrerer en faglig vurdering av den konkrete situasjonen med yrkesetiske verdier og holdninger. Slike overveielser krever ydmykhet, lydhørhet og mot.

Dømmekraft er således et sentral begrep i sosialfaglig yrkesutøvelse, og det forventes at yrkesutøvere innenfor disse profesjonene utviser slik dømmekraft i sitt møte med klienten og dennes livssituasjon. Selv om sosialarbeidere som oftest representerer et system eller en institusjon med egne konvensjoner og regelsett, må vurderinger, valg og beslutninger som får følger for menneskers liv være moralsk og etisk forsvarlig. Sosialarbeideren må altså balansere de potensielle motsetningene som ligger i dette og utføre sitt profesjonelle virke på en måte som bidrar til at resultatet blir til det beste for klienten. I denne oppgaven vil jeg se på hvordan dømmekraft er en viktig forutsetning for å få til dette.

1.1 Førforståelse og begrunnelse for valg av tema

Jeg har i snart tretten år arbeidet på institusjoner for mennesker som har en rusavhengighet eller ruslidelse. I løpet av disse årene har behandlingsideologier og metoder kommet og gått, og organisatorisk rammeverk likeså.

Jeg opplever at personer med ruslidelse på ulikt vis utfordrer rammeverk, systemer og de profesjonelle, uavhengig av systemenes utforming. Når klientene må forholde seg til systemene, selv de som er tilrettelagt for personer med ruslidelse, opplever jeg at det stadig oppstår utfordringer i møtet mellom dem og systemenes rammeverk og regelsett. Som oftest er systemene ikke fleksible nok i forhold til de sammensatte problemene personer med ruslidelse har. Dette fører altfor ofte til at systemene bidrar til å støte ut de personene de er satt til å hjelpe.

Jeg mener å se at de rusavhengige møter lignende systemiske utfordringer i dag som for flere år tilbake. Derfor er det nærliggende å anta at det ikke bare handler om utvikling av gode fagkunnskaper, rutiner og regelsett for å forhindre utstøting. Jeg ser det slik at det innenfor disse systemene fokuseres for lite på potensialet som ligger i sosialarbeiderens helhetlige tilnærming til klientene og deres livssituasjon. Min interesse for dømmekraft i sosialt arbeid springer nettopp ut fra dette. I tillegg har jeg en tanke om at systemer som øker vektleggingen av og i større grad åpner opp for bruk av dømmekraft i den profesjonelle utøvelsen, bedre ville kunne imøtekomme klientenes behov.

1.2 Presentasjon av problemstilling

Med utgangspunkt i min førforståelse og interesse for dømmekraftens plass i sosialt arbeid, ønsker jeg å se nærmere på hva dømmekraft er og finne ut om det kan være til hjelp både for sosialarbeideren og klienten, dersom den profesjonelle har et tydelig fokus på dømmekraft i sitt daglige virke. Jeg har på bakgrunn av dette kommet frem til følgende problemstilling:

På hvilken måte er dømmekraft viktig for å oppfylle sosialt arbeids mandat?

1.3 Avgrensninger og presiseringer

I denne oppgaven kommer jeg ikke til å drøfte forståelsen av hva sosialt arbeid er og hva som utgjør fagets mandat. Dette defineres med utgangspunkt i Fellesorganisasjonens ”Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere” av 2010. Sentralt i denne oppgaven står de tre spenningsfelt i sosialt arbeid som Levin beskriver; teori og praksis, hjelp og kontroll og individ og samfunn. En slik forståelse av sosialt arbeids posisjon og hva som inngår i de ulike spenningsfeltene legges til grunn for den videre drøftingen (Levin 2004).

Jeg skal i det følgende heller ikke drøfte hva dømmekraft er, men velger å redegjøre for noe av det som utgjør den; det som omtales som dømmekraftens kilder (Christoffersen 2011), da disse danner utgangspunkt for drøftingen. Inndelingen Christoffersen foretar er ikke en

uttømmende kartlegging, men en oversikt over sentrale kilder til dømmekraft (Christoffersen 2011:85).

1.4 Oppgavens oppbygging

I den videre oppgaven kommer først metodekapittelet hvor jeg gjør rede for mitt valg av metode og litteratur samt for mulige svakheter ved oppgaven. Så følger litteraturdelen hvor jeg tar for meg forståelse av sosialt arbeid, dets mandat og spenningsfelt. Videre skriver jeg litt om den etiske fordring og den profesjonsetiske grunnsituasjon, og til slutt redegjør jeg for dømmekraft og dennes kilder. I den neste delen drøftes på hvilken måte dømmekraft er viktig i sosialt arbeid for å kunne oppfylle fagets mandat. Oppgaven avsluttes med en konklusjon.

2 Metode

En metode er verktøyet vi benytter oss av når vi vil undersøke noe, og den sier noe om hvordan undersøkelsen bør foregå. Informasjonen vi tilegner oss gjennom metoden kalles data (Dalland 2007). Denne oppgaven er et resultat av at jeg har tatt for meg litteratur jeg mener er relevant for problemstillingen. Å benytte en slik metode kalles et litteraturstudium eller dokumentundersøkelse (Dalland 2007, Jacobsen 2010).

Et litteraturstudium bygger på sekundærdata; det vil si allerede eksisterende kunnskap som er publisert, det være seg i bøker, forskningsrapporter eller artikler. Gjennom en slik tilnærming vil målet mitt være å gjøre meg kjent med eksisterende kunnskap på et område, se på de ulike funn og belyse problemstillingen gjennom drøftinger av disse (Jacobsen 2010:54).

2.1 Valg av litteratur

Litteraturen jeg har funnet frem til er resultat av flere runder med søk. Jeg startet med å se i pensumlitteraturen for utdannelsen for å se om det var noe jeg kunne benytte derfra. I denne litteraturen fant jeg referanser som ledet meg videre til nye forfattere.

Videre har jeg benyttet meg av databaser tilgjengelig på skolens bibliotekstjeneste. Dette har i hovedsak vært BIBSYS, Dora og IDUNN. Jeg har også benyttet meg av Store norske leksikon samt fått tips om mulig aktuell litteratur fra veileder.

Søkeord har blant annet vært sosialt arbeid, etikk, skjønn, dømmekraft, praksis, kunnskap, profesjonalitet, avmakt, makt og anerkjennelse. Jeg har også benyttet meg av kombinasjoner av disse søkeordene. I tillegg har jeg søkt på enkelte forfattere. Jeg har i søkene hatt hovedfokus på litteratur som kobler det sosialfaglige med dømmekraft.

2.2 Presentasjon av litteratur og kildekritikk

Hovedgrunnlaget for oppgaven min utgjøres av litteratur som er å finne på pensumlisten for utdannelsen Bachelor i sosialt arbeid ved Diakonhjemmet høgskole. Det er to årsaker til dette. For det første ønsker jeg å forankre problemstillingen tilstrekkelig i sosialt arbeid. For det andre refererer øvrig litteratur til noen av disse verkene, noe jeg har ansett som en styrke i vurderingen av deres relevans.

Gyldigheten av litteraturen jeg har valgt, og relevansen av den, kan påvirkes av flere ulike faktorer. Den kan være påvirket av min førforståelse i den forstand at jeg har valgt ut litteratur som belyser problemstillingen ensidig med det resultat at jeg bare ser det jeg ønsker å finne. Et annet element er at jeg benytter sekundærlitteratur. Altså er informasjonen samlet inn av noen andre, med et annet formål enn mitt. Da tolker jeg litteratur som allerede er resultat av forfatterens fortolkninger av noe. Dette kan ha påvirket det opprinnelige perspektivet (Dalland 2007).

Alle disse elementene kan bidra til svakheter ved oppgaven. Jeg mener likevel at jeg gjennom å ha vært oppmerksom på hvor kildene er funnet, forfatterens kompetanse og det opprinnelige formålet med dataene, har redusert slike svakheter.

3 Litteratur

I dette kapittel vil jeg gjøre rede for den litteraturen som ligger til grunn for denne oppgaven og som utgjør dataene for den senere drøftingen.

3.1 Sosialt arbeid og sosialt arbeids mandat

Sosialt arbeid handler om menneskelige, mellommenneskelige og sosiale problemer.

Mesteparten av arbeidet sosialarbeideren utfører dreier seg om svakerestilte grupper og utøvelse av sosialpolitikk. Det kan således være profesjonell virksomhet rettet mot individ og grupper for å styrke deres evne til å fungere i samfunnet, og det kan være arbeid som har fokus på å endre de samfunnsforhold som skaper problemene (Levin 2004, Kokkin 2005). I sosialt arbeid står følgelig samspeillet mellom individet og samfunnet sentralt, samt bruken av denne forståelsen for å intervensere i forhold til sosiale problemer (ibid). Arbeidet kan således sies å være både et samfunnsprosjekt og et moralsk prosjekt hvor sosialarbeideren innenfor rammene av byråkrati og systemer må fasilitere det faglige formidlede møtet med klienten og treffe gode beslutninger. Dette gjenspeiles i Fellesorganisasjonens yrkesetiske grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere fra 2010 hvor det står:

Yrkesutøverne fremmer likeverd og respekt, møter menneskers behov og bidrar til at de får brukt sine ressurser. Arbeidet skal ivareta enkeltindividet og forståelsen av menneskenes gjensidige avhengighet av hverandre for å skape livskvalitet for alle. Solidaritet med utsatte grupper, kamp mot fattigdom og for sosial rettferdighet er en viktig del av yrkesgruppens identitet.

Av det ovenstående kan vi utlede at sosialt arbeid har et dobbelt mandat. For det første har man et fokus på individuelle sosiale problemer hos enkeltpersoner eller grupper, og for det andre er man grunnleggende opptatt av samfunnsmessige og strukturelle forhold som forårsaker de sosiale problemene enkeltmennesker opplever. Derfor kan det hevdes at sosialt arbeids mandat er grunnleggende sosialt uansett hvordan man vrir og vender på det, og uavhengig av hvilke arenaer en anvender det på (Levin 2004). Mandatet er, slik det formuleres av Macarov, ” [...] sosialt i alle deler av faget – både når det gjelder fokus for fagområdet og målene” (gjengitt etter Levin 2004:17). I tillegg kan man anføre at sosialt

arbeids mandat innebærer at faget er grunnleggende etisk i det den etiske fordring utgjør et sentralt fundament for den profesjonsetiske grunnsituasjonen.

3.2 Om spenningsfelt i sosialt arbeid

Irene Levin benytter begrepet spenningsfelt når hun gjør rede for posisjonen fagfeltet sosialt arbeid innehar. Hun begrunner begrepsbruken med at man innenfor sosialt arbeid skal ”utøve samfunnsmessig styring og kontroll, samtidig som de skal utøve medmenneskelig solidaritet” (Levin 2004:11).

Spenningsfeltet oppstår mellom det som karakteriseres som ulike dimensjoner, og det er spenningsfeltet mellom dimensjonene som er fellesnevneren for de ulike elementene. Kreftene fører til at elementene samles; de er gjensidig avhengige av hverandre og danner hverandres karakteristiske trekk (Levin 2004:12). Levin hevder at fagfeltet sosialt arbeid befinner seg i prosesser mellom ulike dimensjoner, og at det ikke er tilstrekkelig å forstå faget kun ut i fra én av delene (ibid). Levin tar for seg sosialt arbeid innenfor tre ulike spenningsfelt det blir redegjort for i det følgende.

Spenningsfeltet mellom teori og praksis

Sosialt arbeid preges av både teori og praksis, og det er viktig at man ikke forholder seg til praktisk kunnskap og teoretisk kunnskap som motsetninger. Forholdet mellom teori og praksis handler ikke om to atskilte og forskjellige enheter, men er begreper som overlapper hverandre, utfyller hverandre og som er gjensidig avhengige (Levin 2004:13, 47). Det er viktig for et fag å definere hvor det står i forhold til teori og/eller praksis fordi det sier noe om fagets kunnskapsgrunnlag (Levin 2004:47). Følgelig er det da av betydning hva som inkluderes i kunnskapsbegrepet.

I sin bok Sensibilitet og refleksjon definerer Nortvedt og Grimen praktisk kunnskap slik: ved praktisk kunnskap lar kunnskapens form og innhold seg ikke løsrive fra de som har den, og

fra situasjoner hvor den blir lært og anvendt. Kunnskapen peker essensielt på kunnskapsbæreren og brukssituasjonen (2004:165). Praktisk kunnskap tilegnes gjennom erfaring fra en rekke praksissituasjoner og er tuftet på et bredt spekter av kunnskapstilfang. Denne form for kunnskap kan defineres ved en rekke ulike begrep, men jeg vil ta utgangspunkt i den tredelingen som den norske filosofen Tore Nordenstam presenterer i sin bok *Fra kunst til vitenskap* (Nordenstam 2000).

Påstandskunnskap oppfattes som regel som sikker kunnskap uttrykt gjennom klare påstander og vil ofte være det samme som teoretisk kunnskap (Nordenstam 2000, Levin 2004). Den kan altså presenteres som nøytrale, objektive fakta som kan formuleres språklig og verbalt samt bevises gjennom empiriske metoder og omtales som det offisielle synet på kunnskap (Johannessen 1999).

Fortrolighetskunnskap er i følge Nordenstam den fortrolighet man som profesjonell etter hvert får med sitt eget fagområde og den vitenskapelige tradisjon man tilhører (Nordenstam 2000). Den kan bare tilegnes gjennom reelle erfaringer i faktiske situasjoner, og løsningene hver enkelt sosialarbeider kommer frem til kan være vidt forskjellige da de vil være påvirket av den enkeltes forståelse av påstandskunnskapen de besitter (Levin 2004:49). Denne type kunnskap bygger altså på etisk og moralsk kunnskap samt en profesjonelt utviklet evne til å ta den andres perspektiv (Nordtvedt og Grimen 2004), og den utvikles gjennom egne erfaringer med å vurdere hva som riktig å gjøre i en gitt situasjon.

Ferdighetskunnskap er den kunnskapen sosialarbeideren erverver seg gjennom handlinger (Nordenstam 2000) og er kun mulig å tilegne seg gjennom ”egen erfaring i den sosiale virkeligheten” (Johannessen 1999). Den hviler imidlertid ikke kun på egne handlinger, men også på overlevering og videreformidling av andres erfaringer og deres handlinger (Thomassen 2006). Ferdighetskunnskap handler altså om hvordan man gjør bestemte ting på bestemte måter.

Når det gjelder det uuttalte ved både ferdighetskunnskapen og fortrolighetskunnskapen innebærer ikke dette at disse to sidene av kunnskap ikke er vitenskapelig relevante. I arbeidet med å tydeliggjøre hva det dreier seg om, har man tatt i bruk benevnelsen taus kunnskap for å fange opp ”det ordløse, uuttalte, det tausgjorte og det skjulte” (Levin 2004:51, Hem 2009).

En slik tredeling av kunnskap som Nordenstam foretar, synliggjør at teoretisk kunnskap kun utgjør én side av det totale kunnskapsbildet, og at den i et praktisk rettet fag ikke kan stå alene (Nordenstam 2000).

Spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll

Solidaritet med utsatte grupper og kamp for sosial rettferdighet står sentralt i sosialt arbeid. Sammen med samfunnsarbeid vil således hjelp og bistand til enkeltpersoner med sosiale problemer være en sentral del av den profesjonelle yrkesutøvelsen. I følge Kokkinn er hjelperrollen i sosialt arbeid kjennetegnet ved at sosialarbeideren ”deltar praktisk i andres lidelse og ikke stiller seg utenfor” (Kokkinn 2005:218), og at hjelperen ikke forventer en gjenytelse. Som vi skal se senere er dette i tråd med Løgstrups (2008) etiske fordring. Videre er det et sentralt prinsipp i sosialt arbeid at hjelpen som ytes skal bidra til selvhjelp. I dette ligger det en forståelse av at sosialarbeiderens funksjon er å bidra til å styrke den andre til selv å bli i bedre stand til å takle sine problemer og fungere bedre i samfunnet (Kokkinn 2005).

Kontrollbegrepet i sosialt arbeid kan deles inn i hvorvidt man sjekker ut en bestemt situasjon uten at man foretar seg noe i sakens anledning, eller om man faktisk griper inn og styrer det videre forløpet. Levin benytter ordet kontroll om den første varianten og styring om den andre, fordi man da bedriver maktutøvelse (Levin 2004:116).

Denne formen for maktutøvelse forstås gjerne som sosialarbeiderens gjennomslagskraft og mulighet til å få gjennomført sin vilje overfor klienten (Levin 2004). Makt benyttes også for å hjelpe, men her er det viktig å være oppmerksom på at hjelperens intensjoner ikke er på kollisjonskurs med hvordan mottakeren opplever det. Det er også et faktum at noe som umiddelbart oppleves som negativt, på sikt kan ha gode konsekvenser, og omvendt (Levin 2004:20). Brukermedvirkning og myndiggjøring kan motvirke avmakt og har nær tilknytning til tankegangen om hjelp til selvhjelp. Det handler ideelt sett om å være aktør i eget liv og ha hjelpeinstanser som samarbeidspartnere i sitt eget prosjekt (Levin 2004).

Når det kommer til hjelp og kontroll er det snakk om flytende overganger. Levin understreker at det er forholdet mellom dem man bør rette oppmerksomheten mot, ikke på hver av delene (Levin 2004:14). Videre er det slik at hjelperrollen og kontrollfunksjonen har ulik betoning innenfor de forskjellige arenaene hvor sosialt arbeid foregår, alt avhengig av funksjon.

Spenningsfeltet mellom individ og samfunn

Som det fremgår av overskriften tar dette spenningsfeltet for seg forholdet mellom individ og samfunn. I sosialt arbeid er man særskilt opptatt av å forstå enkeltindividet eller en gruppe i forhold til situasjonen rundt, altså i forhold til samfunnet. Man er nødt til å se dem i sammenheng, og håndtere de ulike elementene gjennom å arbeide med det som oppstår mellom dem. Levin hevder at sosialt arbeids oppmerksomhet er rettet mot forholdet mellom ”individet i grupper i samfunnet eller grupper i samfunnet” (Levin 2004:16, 71). Kokkinn beskriver dette som et helhetssyn på klienten og dennes situasjon og understreker at det er av betydning å forså hvordan ”personen interagerer og samhandler med omgivelsene, og hvordan omgivelsene enten muliggjør eller undertrykker personen og vedkommendes personlige utvikling” (Kokkinn 2005:77).

Analyseenheten er altså ”personen i situasjonen”, og konteksten, som kan være betinget av historie, kultur eller sosiale forhold, er for eksempel relasjoner, samhandling og samspill (Levin 2004:74). Utfordringen ligger i å få til både å se på de individuelle faktorer og de faktorer som påvirker rammebetingelsene.

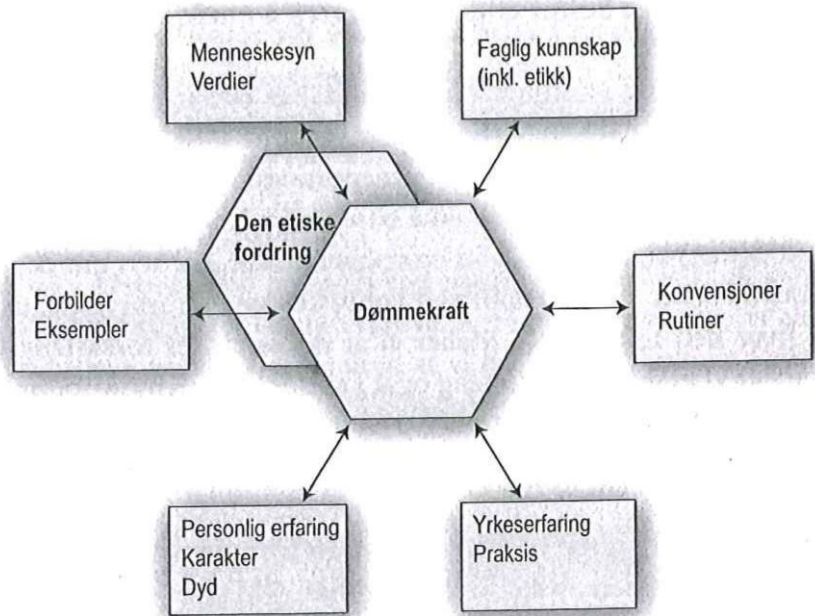
3.3 Den etiske fordring

Verket ”Den etiske fordring” kom ut i 1956 og regnes som den danske filosofen Løgstrup hovedverk. I følge Løgstrup består den etiske fordring av to elementer. For det første får den sitt innhold fra den kjensgjerning at det ene menneskets liv er viklet inn i det andres menneskets liv, og at fordringen derfor går ut på ”at drage omsorg for det af den andens liv, som denne samme forvikling prisgiver een.” (Løgstrup 2008:144). For det andre får fordringen sin ensidighet fra en forståelse av at den enkeltes liv er en vedvarende gave som er gitt oss og følgelig kan vi aldri kreve noe til gjengjeld for det vi gjør. Løgstrup hevder videre at det førstnevnte kan fastslås empirisk, mens det sistnevnte ikke kan det. Den etiske fordring er oss gitt og kan ikke relativiseres. Vi må forsøke å forstå den med vår eksistens. Videre

insisterer Løgstrup på at fordringen er uoppfyllelig og at vi aldri vil kunne innfri den helt (ibid).

Det vil alltid være en skjevhet i maktforholdet mellom den profesjonelle og den som skal motta hjelpen. Etisk sett er det den profesjonelles oppgave å bruke makten til den andres beste, og det er dette den etiske fordring som Løgstrup har synliggjort, handler om. Løgstrup var opptatt av at makten den profesjonelle besitter ikke skal brukes til egen gevinst, tvert i mot. Den kjensgjerning ”at den enkelte hører med til den verden, hvori den anden har sit liv og derfor har noget af det andet menneskes liv i sin hånd, er den en fordring om at tage vare på det” (Løgstrup 2008:32-33). Med andre ord fungerer fordringen som en etisk rettesnor ved at den alltid får oss til å spørre om vi gjorde så godt vi kunne, og om vi handlet med den andres beste for øyet.

Den etiske fordring eies ikke av noen, det være seg av staten, NAV, sykehus eller sosialarbeideren. Det er ikke krav fra slike instanser som gjør fordringen gjeldende, og den eksisterer uavhengig av rammene lagt av ulike kulturelle konvensjoner, regler og forpliktelser. Selv om vi ikke kan si hvor den kommer fra, vet vi at den etiske fordringen er der (Christoffersen 2011:87). Når det ikke er noen som eier fordringen, er det heller ikke mulig for noen å distansere seg fra den. Som vi skal se litt senere i oppgaven, er livssyn, konvensjoner og erfaringer noen av kildene til dømmekraft, men Christoffersen framholder at dømmekraftens kilder ikke er den etiske fordringens, men at dømmekraften kan bidra til tolkninger av den etiske fordringen (Christoffersen 2011). Som figuren under viser, ligger fordringen som en konstant bak vår dømmekraft og fungerer som en etisk rettesnor.

(Christoffersen (2011:88) © Universitetsforlaget 2011. Gjengitt med tillatelse fra forlaget.)

3.4 Den profesjonsetiske grunnsituasjon

Det å ha noe av den andres liv i sin hånd betyr å ha makt, ikke nødvendigvis mye makt, men alltid noe. Det følger av det Løgstrup formidler at det etisk sett er vår oppgave som profesjonelle å bruke makten til det beste for den andre. I følge Christoffersen er det ”særegne ved det profesjonelle maktforholdet at det er faglig formidlet” (Christoffersen 2011:86).

Den profesjonsetiske grunnsituasjonen handler om den etiske og moralske kompetansen den profesjonelle må besitte i møtet med den andre ”ansikt til ansikt” med tanke på hva som kreves av valg i forhold til avgjørelser som må tas (Christoffersen 2011:65).

Det er tre viktige kjennetegn for grunnsituasjonen i følge Christoffersen: Det handler altså om møtet med mennesker ansikt til ansikt. Det er ikke snakk om at man ikke også har andre gjøremål gjennom yrket sitt, men de situasjonene hvor vi må samhandle med et annet menneske er helt grunnleggende for profesjonen. Uten møtet oppløses yrket (Christoffersen 2011:66).

Det andre kjennetegnet er at møtet med den andre er styrt ut fra et handlingsimperativ. Det dreier seg altså ikke bare om refleksjon, men også om handling. Følgelig er profesjonsetikken ikke bare teoretisk men også praktisk. Som profesjonell er man forpliktet til å reflektere og finne frem til argumenter som er utslagsgivende; altså gode nok til å begrunne en normativ handling, det vil si det som er etisk sett riktig å gjøre i den gitte situasjonen (Christoffersen 2011:66-67).

Det tredje kjennetegnet er at yrkesutøverens faglige kompetanse ligger til grunn for møtet og medfører at denne også har et yrkesmessig ansvar for å gjøre noe med klienten. I tillegg representerer ikke den profesjonelle kun seg selv, men også et system. Begge deler bidrar til at vi ikke får et likeverdig maktforhold. Tvert i mot, makten i møtet mellom sosialarbeider og klient er asymmetrisk fordelt, der den profesjonelle har en makt den andre ikke har (Christoffersen 2011:68).

Christoffersen er opptatt av de etiske sidene ved det faglige formidlede møtet fordi han anser dette som omdreiningspunktet for det faglige arbeidet og dermed også den faglige etikken.

Den profesjonsetisk grunnsituasjonen innebærer således at ” [...] vi tar utgangspunkt i det *faglig* formidlede *møtet* med den andre der den profesjonelle må *gjøre* det som etisk sett er riktig å gjøre” (Christoffersen 2011:69).

3.5 Dømmekraft

Dømmekraft kan sies å være en praktisk kunnskap. Den praktiske handlingsklokskapen Aristoteles kalte *fronesis* omtales som klokskap eller praktisk visdom, praktisk skjønn og dømmekraft i den enkelte konkrete situasjon (Thomassen 2006:25), og beveger seg delvis over i dømmekraftbegrepet. Dømmekraft kan forstås som kjernen i den kompetansen som utøves i praktisk kunnskap, samt at dømmekraft handler om å se og forstå situasjonen fra perspektivet til alle involverte, ikke bare fra eget ståsted (Fossestøl 2012:17).

Høilund og Juul deler dømmekraften inn i tre; personlig, institusjonell og sosial dømmekraft. Den personlige er avhengig av arv og miljø, og vurderinger, standpunkt og måte å se ting på preges av dette. Forfatterne mener videre at sosialarbeideren påvirkes av det de kaller den institusjonelle dømmekraft enten man vil eller ikke, og en trenger ikke være seg det bevisst. Denne dømmekraften utgjøres av det som er de rådende oppfatninger om hva som er rett og hvordan ting skal gjøres. Påvirkningen gjennom institusjonaliserte rutiner og tenkemåter er sentral. Den sosiale dømmekraft bidrar til at sosialarbeideren ikke bare er en systemrepresentant. I denne dømmekraften møtes borgerens livshistorie, institusjonsfortellingen og sosialarbeiderfortellingen (Høilund og Juul 2005).

Dømmekraftens kilder

Christoffersen redegjør for hva dømmekraft utgjøres av og er forankret i, og han benytter et hermeneutisk perspektiv. Da blir dømmekraften en vekselvirkning mellom teori og praksis:

Vi forstår den konkrete situasjonen i lys av vår etiske helhetsforståelse, og de erfaringer vi gjør i den konkrete situasjonen kaster lys tilbake på helhetsforståelsen. Skjæringspunktet for disse to bevegelsene er den praktiske dømmekraften (Christoffersen 2011:77).

Det er kun i denne vekselvirkningen det eksisterer dømmekraft. Det er dømmekraften som formidler mellom teori og praksis samtidig som den blir til i vekselvirkningen mellom de to (Christoffersen 2011). Videre gjør han rede for noen av dømmekraftens sentrale kilder:

Faglig kunnskap, inkludert etikk, står helt sentralt da det er utdannelsen som gir den profesjonelle den faglige kompetansen som kjennetegner yrkesutøvelsen. Den gir yrkesutøveren grunnlag for å avgjøre om noe er etisk sett riktig å gjøre, og dermed også grunnlag for å velge en løsning fremfor en annen. Den gir ikke minst forutsetninger for å se muligheter der andre ikke ser dem (Christoffersen 2011). Kokkinn deler denne oppfatningen og viser til at en sosialarbeider må ha en faglig kunnskapsbase, passende ferdigheter samt yrkesetiske verdier og holdninger for å kvalifisere som profesjonell (Kokkinn 2005:81).

Konvensjoner og rutiner er en del av den kompetansen som tilhører arbeidsplassen og som formidler mellom teori og praksis (Skau 2011). Rutinene pålegger arbeidstakeren en bestemt måte å utføre arbeidet på og legger til rette for en bestemt praksis. Rutiner bidrar til at man kan forstå hva som er riktig å gjøre for en klient. Selvstendighet og egne vurderinger er sentrale elementer i etikken, men man kan ikke finne ut av hva som er rett handling isolert fra verden rundt seg. Etikk og moral handler om kollektive prosjekter, og konvensjoner og rutiner er resultater av kollektive prosesser som har ført innsikt og verdier videre. Konvensjoner og rutiner gjør handlingene våre forutsigbare, men de må kunne revideres for ikke å virke mot sin hensikt (Christoffersen 2011:80).

Praksis og yrkeserfaring er kunnskap som sosialarbeideren akkumulerer gjennom sitt yrkesaktive liv, og som blir til en del av den profesjonsspesifikke kompetansen denne besitter (Kokkinn 2005). Dette understøttes av hvordan man forstår at ferdigheter utvikles, nemlig at man går fra å være nybegynner til å bli en ekspert ved å tilegne seg kompetanse gjennom egne og andres erfaringer (Thomassen 2006). Denne formen for kompetanse gjør at vi kan forstå hva en situasjon dreier seg om for et annet menneske, og at vi kan sette oss i den andres sted. Det kan bidra til at vi blir klokere dersom vi skiller mellom opplevelse og erfaring. Opplevelse blir først erfaring gjennom refleksjon over og forståelse av det vi har opplevd (Christoffersen 2011).

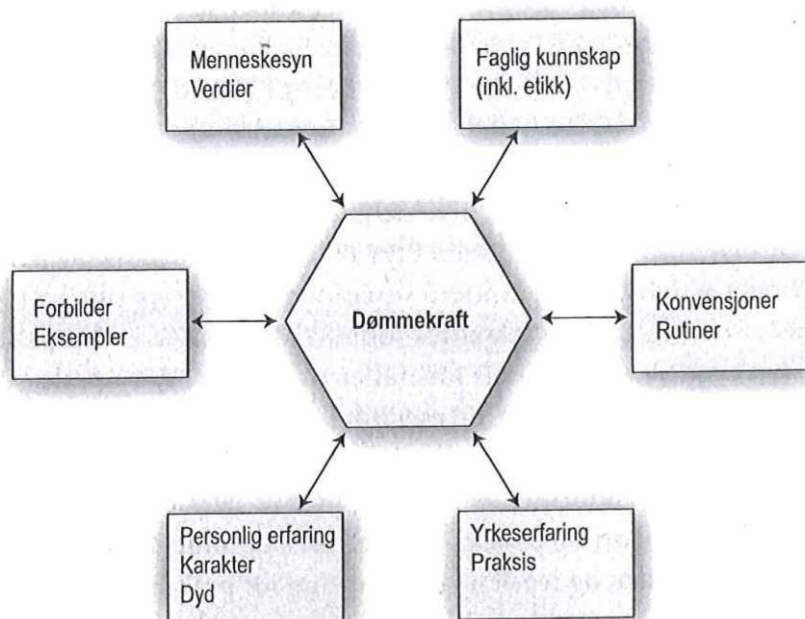
Personlig erfaring, karakter og dyd trekkes frem som avgjørende for dannelsen av etisk skjønn. Anbjørg Ohnstad understreker at ulike teorier innenfor utviklingspsykologi framholder at alle har sin egen historie som de må forstås ut i fra (Ohnstad 2010). Erfaringer vi gjør oss i privatlivet, vår personlige karakter og holdninger, er følgelig elementer vi bringer med oss inn i dømmekraften når vi utøver vårt arbeid. Ulike situasjoner på jobb og ellers kan gjøre at vi vektlegger ulike sider av vurderingsevnen, men private og yrkesmessige erfaringer kan ikke atskilles. Refleksjon over hva som er hva er derfor sentralt (Christoffersen 2011).

Forbilder og eksempler understrekes fordi mye av vår læring skjer gjennom etterlikning. Vi finner forbilder blant dem vi arbeider sammen med og etterstreber å få til det samme som de gjør, gjerne på samme måte (Christoffersen 2011). Hem på sin side beskriver denne prosessen

som en form for sosialisering, hvor en yrkesutøver tilegner seg de uformelle sidene og uskrevne reglene ved en profesjon gjennom samvær med andre profesjonelle (Hem 2009).

Menneskesyn og verdier vektlegges også som en kilde til praktisk dømmekraft. I sosial arbeid kommer dette i følge Kokkinn til uttrykk gjennom det faktum at faget er grunnlagt både på et humanistisk livssyn som gjør mennesket og menneskeverdet til det sentrale, og et radikalt samfunnssyn som fordrer at man angriper problemene ved roten via gjennomgripende endringer av det bestående (Kokkinn 2005:19-20). Samtidig oppstår ikke dømmekraften som en følge av at man har et bestemt livssyn (Christoffersen 2011). Leenderts beskriver menneskesyn og verdier som en kilde til dømmekraft ved å trekke fram verdibevissthet som et sentralt element for profesjonell yrkesutøvelse, og hun legger i det en forpliktelse for sosialarbeideren til å arbeide bevisst med verdispørsmål (Leenderts 1997).

Dømmekraftens kilder kan illustreres slik¹:

(Christoffersen (2011:78) © Universitetsforlaget 2011. Gjengitt med tillatelse fra forlaget.)

¹ Christoffersen angir en måte å lese seksanten på: Begynn øverst til høyre og gå gjennom med klokken. Når alle kildene er på plass er det mulig å legge tre horisontale plan gjennom seksanten. Da kommer tre ulike sjikt til syne: Nederst på grunnplanet finner du det som utgjør praksisplanet. Øverst finner du teoriplanet. I midten finner du et formidlende plan mellom dem (Christoffersen 2011:85).

3.6 Metode- og dømmekraftprofesjonalitet

I sin doktoravhandling om kunnskapsbasert praksis i sosialtjenesten legger Bjørg Fossestøl som premisser for avhandlingen at praktisk kunnskap er marginalisert, og at etikken er innvevd i praksis (Fossestøl 2012:104). Fossestøl benytter dømmekraft som metode i forbindelse med å knytte teoretiske forutsetninger til kunnskap, profesjonalitet og kompetanse. Hun konstruerer to idealtypiske² framstillinger som representerer to forståelser av kunnskap: Metodeprofesjonalitet og dømmekraftprofesjonalitet.

Metodeprofesjonalitet legger vekt på metoden som et sentralt forbindelsesledd mellom teori og praksis og står i følge Fossestøl i høysetet i dagens kunnskapsforståelse på grunn av sammenhengen mellom vitenskap og teknologi i naturvitenskapene. Metode oppfattes å representere noe vitenskapelig både når det kommer til forskning og når det kommer til det å utøve profesjonell praksis (Fossestøl 2012:98). I denne idealtypen anses profesjonsetikk som ”et grunnlag eller overbygning for den profesjonelle virksomhet” (Fossestøl 2012:100).

Som overbygning er etikken i denne forståelsen utenfor metoden og er dermed ikke innlemmet i kunnskapen, og det er den profesjonalitet er knyttet opp til (Fossestøl 2012).

Dømmekraftprofesjonalitet vektlegger dømmekraft som det sentrale forbindelsesleddet mellom teori og praksis og som kobles til profesjonalitet (Fossestøl 2012). Fossestøl henviser til Christoffersen og hans beskrivelse av den profesjonsetiske grunnsituasjonen som er ”omdreiningspunktet for det faglige arbeidet, og derfor også for den faglige etikken”. Hun benytter denne når hun utmeisler dømmekraftprofesjonaliteten som idealtipe: Hun anser den profesjonsetiske grunnsituasjonen som den profesjonelle grunnsituasjonen. Den profesjonelle yrkesutøvelsen er dermed grunnleggende sett etisk (Fossestøl 2012:102).

² Ifølge Store norske leksikon er ”Idealtipe” noe en ikke kan forvente å finne i ren form i den sosiale virkeligheten, men at det er en konstruksjon innenfor samfunnsvitenskapen utviklet for å kunne trekke frem typiske egenskaper ved et fenomen. Max Weber benyttet uttrykket først (lest 31.03.2014). Fossestøl understreker at ordet ideal benyttes i betydningen rendyrket, ikke i betydningen ønsket (Fossestøl 2012:97).

4 Drøfting

I litteraturkapitlet har vi sett at sosialt arbeids mandat både er grunnleggende sosialt og grunnleggende etisk. Det første innebærer en forståelse av at sosiale problemer først og fremst oppstår innenfor en gitt samfunnsmessig kontekst og ikke skyldes iboende egenskaper ved den enkelte. Det siste innebærer at en profesjonsetisk grunnsituasjon utgjør fundamentet for det faglige arbeidet og man får en profesjonell yrkesutøvelse. I følge Christoffersen betyr dette at arbeidet må kjennetegnes av tre forhold; for det første handler det om å møte mennesket ansikt til ansikt, for det andre må møtet være handlingsorientert og for det tredje må det være yrkesutøverens faglige kompetanse som ligger til grunn for møtet (Christoffersen 2011:66-68). Grunnsituasjonen formuleres da som at ” [...] vi tar utgangspunkt i det *faglig* formidlede *møtet* med den andre der den profesjonelle må *gjøre* det som etisk sett er riktig å gjøre” (Christoffersen 2011:69).

For å belyse problemstillingen vil jeg drøfte hvilken betydning dømmekraft og dennes kilder har for hvordan man kan sikre at det nettopp er det faglig formidlende møtet som står sentralt i den profesjonelle yrkesutøvelsen når man opererer innenfor de tre spenningsfeltene Levin presenterer.

4.1 Dømmekraft i spenningsfeltet mellom teori og praksis

Sosialt arbeid preges i så stor grad av teori og praksis at man ikke kan se på forholdet mellom dem som to atskilte og forskjellige enheter, men begreper som overlapper hverandre, utfyller hverandre og som er gjensidig avhengige (Levin 2004:13, 47). Samlet utgjør dette kunnskapsgrunnlaget for sosialt arbeid. På den annen side har vi sett at man hevder det er et misforhold mellom det kunnskap faktisk utgjøres av og det offisielle synet på kunnskap (Johannessen 1999). Fossetøl belyser den dominerende forståelsen av kunnskap gjennom å konstruerer idealtypene metodeprofesjonalitet og dømmekraftprofesjonalitet og tydeliggjør dermed de ulike posisjonene for teori og praksis.

I praktisk arbeid blir det tydelig at teoretisk kunnskap alene ikke er tilstrekkelig for å løse et problem eller en oppgave. Man må fasilitere det faglige formidlede møte og tilpasse løsningen til situasjonen personen er i, noe man sjeldent oppnår dersom man enten baserer seg på teoretisk kunnskap alene eller kun på erfaringsbasert praksis og sunn fornuft. Selv om faglig kompetanse er et av elementene i det faglig formidlede møtet, vil det være nødvendig å lene seg på andre kilder for å kunne finne utslagsgivende argumenter som er gode nok til å begrunne et forsvarlig valg. Det er her dømmekraft kommer inn i bildet.

I spenningsfeltet mellom teori og praksis vurderer jeg det slik at det er særlig tre av dømmekraftens kilder som vil ha betydning for i hvilken grad sosialarbeideren vil være i stand til å takle de dilemmaene som oppstår. De tre er: faglig kunnskap inkludert etikk, praksis og yrkeserfaring og menneskesyn og verdier.

For å begynne med det siste først. Christoffersen (2011) vektlegger menneskesyn og verdier som en kilde til dømmekraft. Henriksen og Vetlesen presenterer at menneskesynet i vårt samfunn kan plasseres inn i to grunnleggende motsetninger, nemlig et kristenhumanistisk syn og et naturalistisk og teknisk- økonomisk syn. Hvordan vi vurderer etiske spørsmål sier ofte noe om vår forståelse av mennesket (Henriksen og Vetlesen 2006:59). I følge Leenderts handler menneskesyn om hvordan vi ser på mennesket, dets egenart og verdi, og hun anfører at man enten kan anskue mennesket som en individuell person eller en kategori (Leenderts 1997). Hvilke verdier man forfekter vil være sterkt farget av menneskesynet. Hvordan vi forstår oss selv påvirker våre møter med andre. Det vi er og ønsker å være sier noe om vår identitet, og man kan derfor si at et menneskesyn er ”en måte å formulere noen av de allmenne trekkene i vår identitet på” (Henriksen og Vetlesen 2006:69). I spenningsfeltet mellom teori og praksis vil eget menneskesyn og det tilhørende settet med verdier utgjøre de brillene man ser både teori og praksis igjennom, og som setter sosialarbeideren i stand til å finne de argumentene som er nødvendig for normativ handling og forsvarlige valg. Menneskesyn og verdier utgjør da en forankring som vil prege både den profesjonelle yrkesutøvelsen og det yrkesmessige ansvaret for å gjøre noe med klienten. Med andre ord, menneskesyn og verdier supplerer og komplementerer både teori og praksis slik at man blir bedre rustet til å håndtere de dilemmaene som oppstår i dette spenningsfeltet.

Faglig kunnskap og etikk vil også være med på å balansere den vektingen mellom teori og praksis som er nødvendig i møtet med klienten og det handlingsimperativet man står overfor. Den faglige kunnskapen som sosialarbeideren besitter, vil være med på å begrense eller øke det handlingsrommet som hun har med tanke på å begrunne forsvarlige og etiske handlingsalternativer (Christoffersen 2011). Fossetøl hevder at helse- og sosialfagsprofesjonene ofte beveger seg i gråsoner i forhold til vitenskapelig legitimitet fordi den profesjonelle ikke sjelden er i situasjoner hvor det er fravær av metode, handlingsregel, overordnet teori eller lov (Fossetøl 2012:100). Gjennom sine to idealtyper mener jeg Fossetøl bidrar med et tolkningsredskap sosialarbeideren kan nyttiggjøre seg i arbeidet med å inkludere alle kunnskapsformene i forståelsen av arbeidet og øke sin faglige kompetanse. Faglig kompetanse er da også et av de tre elementene som utgjør det faglige funderte møtet, og som ligger til grunn for en profesjonell yrkesutøvelse (Christoffersen 2011).

Praksis og yrkeserfaring vil på samme måte som teoretisk kunnskap kunne bidra til både å begrense og styrke sosialarbeiderens evne til å treffe etiske forsvarlige beslutninger og handle på bakgrunn av disse. Videre spiller denne kilden til dømmekraft en vesentlig rolle for sosialarbeiderens evne til å sette seg inn i klientens sted og se personen i situasjonen (Christoffersen 2011). Evnen til å tre inn i en annens verden og på bakgrunn av dette oppnå en forståelse av situasjonen, kobles særlig til fortrolighetskunnskapen, og omtales som dømmekraftens anerkjennelseelement (Høilund og Juul 2005:71). Dette er en forutsetning både for å etablere den relasjonen som det yrkesmessige ansvaret for handling baserer seg på, og for nettopp å kunne gjøre noe med klienten.

Som vi har sett utfordrer dilemmaene i spenningsfeltet mellom teori og praksis sosialarbeiderens i hennes bestrebelse på å fasilitere det faglige formidlede møtet hvor relasjonen til klienten står sentralt sammen med handlingsorientering og profesjonell yrkesutøvelse.

Gjennom bruk av dømmekraft kombinerer man sin teoretiske kunnskap med både fortrolighets- og ferdighetskunnskap, som i hovedsak består av praksis og erfaring

(Christoffersen 2011) og vil være bedre rustet til å utføre sitt virke i tråd med sosialt arbeidsmandat.

4.2 Dømmekraft i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll

I sosialt arbeid jobber man innenfor systemer som har som oppgave å ivareta individene samtidig som organisasjonens og storsamfunnets interesser skal ivaretas. I slike settinger får sosialarbeideren både en hjelperrolle og en kontrollfunksjon. Graden av kontroll betones ulikt avhengig av hvilken arena arbeidet foregår på og hvilken funksjon den har. Sosialarbeiderens posisjon innebærer at hun besitter makt til å gripe inn og styre en situasjon (Levin 2004). Mange vil se på hjelp og kontroll som to uforenlige og atskilte enheter som står i motsetning til hverandre, noe som innebærer at man ikke kan hjelpe dersom man samtidig skal kontrollere (Fossestøl 2012, Skau 2011). Det er imidlertid ikke mulig å se bort i fra den strukturelle makten som ligger innebygd i relasjonen med klienten, da sosialarbeideren representerer et system som i sin funksjon er både hjelpeinstans og et kontroll- og styringsapparat. Makten ligger dels i å kontrollere, men også i å både definere og styre klienten og dennes normer, verdier og valg i den retning sosialarbeideren selv anser som riktig og viktig for å hjelpe. Fossestøl hevder at selv om sosialarbeideren befinner seg i et normativt krysspress, dreier det seg ikke om et forhold mellom den gode handling og det onde system, men et motsetningsforhold mellom to etiske hensyn. Altså to etiske prinsipper som må veies mot hverandre (Fossestøl 2012:20). Hjelp og kontroll i betydningen makt er således sammenflettede dimensjoner i et hvert forhold mellom klienter og hjelpeapparatet.

Det er svært viktig å være seg denne definisjonsmakten bevist. Høilund og Juul diskuterer dømmekraft i sosiale institusjoner, og anfører at det er en ubalanse mellom institusjonelle normsystemer. Det er ikke fordi sosialarbeidere er ondskapsfulle eller dumme at det forekommer krenkelser i sosialt arbeid, men fordi de preges av den institusjonelle dømmekraften (Høilund og Juul 2005). De henviser til sosiologen Baumann som blant annet gjennom analyser av Milgrams autoritetseksperimenter kommer frem til at når man anerkjenner en autoritet, flytter man ansvaret man har over på autoriteten, og man tenker man handler i den andres sted. Dette medvirker til at man kan utføre gjerninger man normalt ville

vært ute av stand til å gjøre. En slik overføring av ansvar skjer på alle nivåer (Baumann 1994). For mange sosialarbeider vil det imidlertid være utfordrende å se at man besitter denne type makt. Dette fordi man ikke sjeldent selv opplever avmakt ved å arbeide innenfor et system som kan oppleves regelstyrt, byråkratisk og med lange beslutningslinjer som man i liten grad kan påvirke. Hvis man ikke forstår den dynamikken som ligger i spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll, vil man fort kunne gjøre fenomenet til egenskaper ved seg selv eller den andre. I slik tilfeller vil klienten ofte bli vurdert til å være umotivert, lite endringsvillig, manipulerende og lignende, eller man ser på seg selv som udugelig i stedet for å synliggjøre de prosessene som oppstår i dette spenningsfeltet. Det er her dømmekraft etter mitt syn kommer inn og spiller en viktig rolle for å bidra til at sosialarbeideren ser og forstår disse prosessene slik at det faglige formidlede møtet kan finne sted.

Flere av dømmekraftens kilder vil være av betydning når man som sosialarbeider arbeider i spenningsfeltet hjelp og kontroll. Faglig kunnskap inkludert etikk bidrar til at sosialarbeideren blir i stand til å velge noe framfor noe annet og dermed gjøre det som er ansett som etisk riktig. Dette er avgjørende for det faglige formidlede møtet som nettopp vektlegger normative valg basert på faglig kompetanse og et yrkesmessig ansvar for å gjøre noe med klienten, selv om en representerer et system med sitt eget regelsett. Høilund og Juul understreker for eksempel at lovverket som vi som profesjonelle omfattes av, er tenkt å ivareta borgernes etiske autonomi. Vi må derfor bruke det til borgernes fordel, forutsatt at vi tolker loven i overensstemmelse med gjeldende rettspraksis. Når borgeren ikke er berettiget til en ytelse, må vi likevel formidle dette på en forståelig anerkjennende måte (Høilund og Juul 2005:161). Videre er det slik at å ha faglig kompetanse inkludert etikk, vil kunne bidra til at sosialarbeideren i større grad vil oppebære den profesjonelle distansen som er nødvendig for å kunne vurdere om en gitt praksis er etisk uforsvarlig, og agere i forhold til dette med klientens beste for øyet (Christoffersen 2011, Høilund og Juul 2005).

Personlige erfaringer, karakter og holdninger bringer vi med oss inn i dømmekraften vi utøver i vårt arbeid (Christoffersen 2011). I spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll vil dette kunne ha betydning for hvordan sosialarbeideren forvalter den makten som ligger nettopp i hjelpeapparatets dobbelte funksjon og de dilemmaene som oppstår på grunn av dette. På den ene siden vil de personlige erfaringene kunne bidra til at vedkommende forholder seg lojalt til

systemets regelsett og i liten grad handler normativt ut i fra hva som etisk sett er riktig å gjøre. Tilsvarende kan personlige erfaringer, karakter og holdninger like gjerne føre til at sosialarbeideren internaliserer klientens situasjon og forsøker å minimalisere dilemmaet mellom hjelp og kontroll ved helt og holdent ta klientens perspektiv. Ingen av disse posisjonen ivaretar de sentrale elementene i den profesjonelle yrkesutøvelse. Dersom man kombinerer den faglige kunnskapen man besitter med personlige erfaringer, vil man i følge Levin kunne utøve den dømmekraft som er nødvendig for å ivareta den profesjonsetiske grunnsituasjon og følgelig det faglige formidlede møtet med klienten (Levin 2004).

Konvensjoner og rutiner er en av kildene til dømmekraft, og på arbeidsplassen er det disse som formidler hvordan det er ønskelig at man setter teori ut i praksis og legger forholdene til rette for slik yrkesutøvelse (Christoffersen 2011). I spenningsfeltet mellom hjelp og kontroll vil konvensjoner og rutiner kunne ha en støttende funksjon ved at de forteller sosialarbeideren hvordan det er ønskelig at hun utøver sitt virke. Det kan også bidra til å skape trygghet og forutsigbarhet i de prosessene som oppstår i dette spenningsfeltet og skaper mulighet til å handle raskt (ibid). En risiko er imidlertid at konvensjoner og rutiner bidrar til en statisk yrkesutøvelse fordi man ved å ensidig forholde seg til dem mister av synet det faktum at sosialt arbeid er prosessene mellom de ulike dimensjonene. Noe spissformulert kan en si at filosofen Hannah Arendt har vist at det ikke forutsetter annet enn en tanke om å utføre sin plikt, og lage gode systemer for å gjennomføre dem, for å begå ondskap (Arendt 1996). Videre vil et system preget av konvensjoner og rutiner ofte medføre at møtet med den andre ansikt til ansikt blir mindre viktig, da retningslinjene for hvordan det er ønskelig at sosialarbeideren skal agere blir styrende for yrkesutøvelsen og de valg som tas. Følgelig blir relasjonen til klienten av mindre betydning.

I spenningsfeltet hjelp og kontroll er det sosialarbeideren som har makten og som i stor grad kan påvirke klientens normer, verdier og valg. Vi har sett at overgangene mellom hjelp og kontroll er flytende og at det er snakk om sammenflettede dimensjoner som skaper ulike dilemmaer innenfor spenningsfeltet. Dømmekraft generelt og spesielt de tre ulike kildene nevnt i det ovenstående, er imidlertid nyttige redskaper for å takle disse dilemmaene.

4.3 Dømmekraft i spenningsfeltet mellom individ og samfunn

Som det fremkommer av litteraturen ser man i spenningsfeltet mellom individ og samfunn på ”personen i situasjonen”. Altså på individ eller gruppe i forhold til sin kontekst. Når det gjelder mennesker må kontekst i denne sammenheng forstås som noe individet inngår i og ikke omgivelsene som omgir oss. Sosialarbeideren er nødt til å se personen og situasjonen i en sammenheng, og håndtere de ulike elementene gjennom å arbeide med det som oppstår mellom dem. Relasjonen mellom dem det gjelder og sosialarbeideren står sentralt, sammen med øvrige relasjoner som klienten inngår i med omgivelsene eller andre mennesker (Levin 2004).

I dette spenningsfeltet ser vi at et av dilemmaene er å holde fokus på forholdet mellom individ og samfunn. Hvordan sosialarbeideren forholder seg til dette dilemmaet og makter å se problemet som noe som er skapt av både individ og samfunn, vil være av betydning for om møtet med klienten er faglig formidlet. Igjen mener jeg at bruk av dømmekraft og dens kilder spiller en viktig rolle for at sosialarbeideren etter beste evne greier å se personen i situasjonen.

Personlig erfaring, karakter og holdninger handler om hvordan de erfaringene vi gjør i privatlivet vårt, samt egne karaktertrekk og holdninger er med på forme vår forståelse av både individ, gruppe og samfunn (Christoffersen 2011). Videre er dette som kjent en av kildene til dømmekraft og følgelig bringer sosialarbeideren med seg disse inn i dømmekraften når de utøver sosialt arbeid (ibid.)

Levin slår fast at sosialt arbeids analyseenhet, det som er fokuset for yrkesutøverens oppmerksomhet, er personen i situasjonen (Levin 2004). Denne analyseenheten er basert på et grunnleggende relasjonelt perspektiv som omhandler alle de relasjoner klienten inngår i, så som arbeid, familie og fritidsaktiviteter, og ikke kun relasjonen til sosialarbeideren. Som tidligere nevnt er et av elementene i et faglig formidlet møte at man står ansikt til ansikt med klienten, altså at man har en relasjon til denne (Christoffersen 2011). Det er konstatert at relasjon i profesjonell sammenheng er avgjørende for endringsresultatene. Det omhandler blant annet evne til å lytte, forstå klienten og muliggjøre en god arbeidsallianse (Eide og Eide 2004). Shulman mener at relasjonen er et resultat av det arbeidet man gjør sammen med

klienten; at relasjonen vokser fram gjennom arbeidet (Shulman 2003). Ifølge Høilund og Juul handler det ikke minst om at man anerkjenner borgerne gjennom å innrømme dem moralsk autoritet som setter grenser for sosialarbeiderens inngrep (Høilund og Juul 2005:42). Etter mitt skjønn er dette beslektet med tankegangen Løgstrup har om hvordan den etiske fordring skal ivaretas. Vi har gått for langt når vi i tillegg til å bestemme over andre også ønsker å bestemme over deres reaksjoner på handlingene. Løgstrup hevder blant annet at vi ikke skal stille spørsmålstegn ved motivene folk har for å gjøre som de gjør, da det blant annet fjerner fokus fra det saken gjelder (Løgstrup 2008). For å utøve profesjonelt sosialt arbeid i tråd med den profesjonsetiske grunnsituasjonen, må man som sosialarbeider altså være i stand til både å gjenkjenne analyseenheten, dvs. personen i situasjonen, og oppebære en relasjon til denne. Dømmekraft, med særlig fokus på personlige erfaringer, karakter og holdninger vil kunne styrke sosialarbeideren i dette dersom man reflekterer over hva som er hva i ulike situasjoner og erkjenner at personlige erfaringer påvirker ulike sider av vår vurderingsevne.

Også i spenningsfeltet mellom individ og samfunn vil praksis og yrkeserfaring være en kilde til dømmekraft som har betydning. I følge Christoffersen setter praksis og yrkeserfaring oss i stand til å forstå hva en situasjon dreier seg om for et annet menneske (Christoffersen 2011) . Ved å reflektere over opplevelser på jobb, alene eller sammen med kollegaer, lærer vi å forstå situasjonen slik at opplevelsen omdannes til erfaring (ibid). Først da har vi tilegnet oss en praksis og yrkeserfaring som vi kan nyttiggjøre oss når vi senere bruker dømmekraft. En slik tankegang understøttes av det som kalles kritisk refleksjon. Utgangspunktet er da at det alltid ligger kunnskaper og teori bak sosialarbeiderens handlinger, og refleksjonen skal innebære at den profesjonelle blir mer bevisst og videreutvikler seg. I tillegg er det et mål å utvikle en felles profesjonell kunnskapsbase (Askeland 2011). Ved å ta med oss denne type erfaring inn i utøvelsen av dømmekraft, vil sosialarbeideren altså være betraktelig bedre rustet til å se personen i situasjonen, og bedre forstå hva som skal være fokuset for oppmerksomheten i møte ansikt til ansikt med klienten. Derigjennom vil man også i større grad enn uten dømmekraft finne de argumentene som er nødvendig for å begrunne et forsvarlig valg og etisk riktige handlinger.

Menneskesyn og verdier som kilde til dømmekraft vil også kunne bidra til å gjøre det å jobbe med sosial arbeid i spenningsfeltet mellom individ å samfunn mindre utfordrende. I sosialt

arbeids analyseenhet finner vi som kjent personen i situasjonen. Enkelt sagt kan en si at personen her utgjør individet og situasjonen samfunnet. Hva slags menneskesyn man har og de verdiene som følger av dette, vil ha betydning for om en som sosialarbeider vil legge størst og kanskje avgjørende vekt på personen eller situasjonen i sin profesjonelle yrkesutøvelse. Likevel ser vi at dersom man legger til grunn Høilund og Juuls inndeling i personlig, institusjonell og sosial dømmekraft, støtter dømmekraften på ulike utfordringer. For eksempel vil sosialarbeideren som arbeider innenfor et system stå i fare for å internalisere den gjeldende sannhet (Høilund og Juul 2005). Når man trekker menneskesyn og verdier med seg inn i utøvelsen av dømmekraft, vil det kunne bidra til både å oppklare og tåkelegge analyseenheten. Imidlertid vil man som sosialarbeider ha med seg en faglig kompetanse som også er en kilde til dømmekraft, som balanserer menneskesynet og samtidig fordrer at vedkommende er seg bevisst sitt yrkesmessige ansvar for å gjøre noe for klienten.

Dømmekraft vil med andre ord også i spenningsfeltet mellom individ og samfunn bidra til at sosialarbeideren i sin profesjonelle yrkesutøvelse har fokus på viktigheten av de ulike elementene i det faglige formidlede møtet og derigjennom bidra til at man i størst mulig grad kan oppfylle sosialt arbeids mandat.

5 Konklusjon

Sosialt arbeids posisjon i spenningsfeltene mellom de ulike dimensjonene er krevende steder å befinne seg for sosialarbeideren. For bedre å kunne håndtere de utfordringene dette gir, er utvikling av god dømmekraft sentralt. Evne og vilje til å reflektere rundt egen praksis, om hva en gjør og hvorfor, er sammen med et tydelig fokus på hva kunnskap er, nødvendig for å utvikle dømmekraft.

Videre er det slik at faget sosialt arbeid er grunnleggende sosialt og den profesjonelle yrkesutøvelsen er grunnleggende etisk. I hvilken grad sosialarbeideren er i stand til å omfavne disse to grunnleggende elementene i sosial arbeid vil ha betydning for både utviklingen og utøvelsen av dømmekraft. I tillegg får man holdepunkter og rettesnorer for sitt virke. Til sammen vil dette kunne hjelpe en i arbeidet med å treffe gode beslutninger.

Både i spenningsfeltet mellom teori og praksis, i spenningsfeltet mellom kontroll og hjelp samt spenningsfeltet mellom individ og samfunn vil utvikling og utøvelse av dømmekraft kunne bidra til at sosialarbeideren i praksis vil være bedre i rustet i sitt faglig formidlede møte med klienten. Dette innebærer at dømmekraft er avgjørende for at sosialarbeideren i møte med klienten er handlingsorientert, men påser at normative handlinger er faglig fundert og tar et yrkesmessig ansvar for å gjøre noe med klienten og dennes situasjon.

Litteratur

Askeland, G. A. (red.) (2011). *Kritisk refleksjon i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Christoffersen, S. A. (2011). Profesjonsetikk som dømmekraft. I: S. A. Christoffersen (red.). *Profesjonsetikk. Om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. 2.utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Christoffersen, S. A. (2011). Urørlighetssonen – grenser og overgrep. I: S. A. Christoffersen (red.). *Profesjonsetikk. Om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. 2.utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 4.utg. Oslo: Gyldendal akademisk.

Eide, T. og Eide, H. (2004). *Kommunikasjon i praksis. Relasjoner, samspill og etikk i sosialfaglig arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Fellesorganisasjonen (2010). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere*. Hentet 01.02.2014 fra:
https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrkesetisk%202011_lav%281%29.pdf

Hem, H. E. (2009). Profesjoner. I: E. Brodtkorb og M. Rugkåsa (red.). *Mellom mennesker og samfunn. Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene*. 2. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.

Henriksen, J-O. og Vetlesen, A. J. (2006). *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. 3. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.

Høilund, P. og Juul, S. (2005). *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Jacobsen, D. I. (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse- og sosialfagene*. 2.utg. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Kokkin, J. (2005). *Profesjonelt sosialt arbeid*. 2.utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Leenderts, T. A. (1997). *Person og profesjon. Om menneskesyn og livsverdier i offentlig omsorg*. 2.utg. Oslo: Gyldendal akademisk.

Levin, I. (2004). *Hva er sosialt arbeid?* Oslo: Universitetsforlaget.

Ohnstad, A. (2010). Utviklingspsykologi – en livslang utvikling. I: T.- J. Ekeland, O. Iversen, G. Nordhelle og A. Ohnstad. *Psykologi for sosial- og helsefagene*. 2. utg. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Shulman, L. (2003). *Kunsten å hjelpe individer og familier*. Oslo: Gyldendal akademisk

Skau, G. M. (2011). *Gode fagfolk vokser. Personlig kompetanse i arbeid med mennesker*. 4. utg. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Litteratur selvvalgt pensum

Arendt, H. (1996 [1963, 1964]). *Den banala ondskan. Eichmann i Jerusalem*. Göteborg: Bokforlaget Daidalos. (265 sider)

Baumann, Z. (1994). *Modernitet og Holocaust*. København: Hans Reitzels Forlag A/S. (272 sider).

Fossestøl, B (2012). *Kunnskapsbasert praksis i sosialtjenesten. Om profesjonalitet og dømmekraft i sosialt arbeid*. Oslo: Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. (Avhandling, Ph.d., Universitetet i Oslo) (333 sider).

Johannesen, K. S. (1999). *Praxis og tyst kunnande*. Stockholm: Dialoger (152 sider).

Løgstrup, K. E. (2008). *Den etiske fordring*. 3. utg. Viborg: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S. Kapittel: Innledning, 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10 (145 sider).

Nordenstam, T. (2000). *Fra kunst til vitenskap: humanvitenskapenes grunnlag i et historisk perspektiv*. 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget. (246 sider).

Nordtvedt, P. og Grimen, H. (2004). *Sensibilitet og refleksjon. Filosofi og vitenskapsteori for helsefag*. Oslo: Gyldendal akademisk. (247 sider).

Totalt: 1660 sider